

st. kpt. dr Monika TRYBON

st. kpt. mgr inż. Marek KWIATKOWSKI

Katedra Analiz Bezpieczeństwa, Wydział Inżynierii Bezpieczeństwa Cywilnego SGSP

Analiza zagrożeń cywilizacyjnych na przykładzie wybranych województw. Ocena świadomości oraz przygotowania młodzieży do zapobiegania tego typu zagrożeniom

Analysis of Civilization Hazards Based on Selected Provinces. Estimation of the Society Awareness and Readiness to Prevent such Threats

Streszczenie

W artykule przedstawione i przeanalizowane zostały wybrane zagrożenia cywilizacyjne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych. W badaniach wzięło udział 341 uczniów klas III szkół ogólnokształcących z czterech województw: mazowieckiego, świętokrzyskiego, pomorskiego, podlaskiego. W ramach analizy porównawczej województw, wykonywano odpowiednio testy statystyczne, których celem było zweryfikowanie istoty zaobserwowanych różnic. W opracowaniu przedstawiono definicję zagrożeń cywilizacyjnych, źródła i skutki ich występowania. Następnie przedstawiono i opisano wyniki przeprowadzonych badań uwzględniając różnice między województwami w kontekście znajomości zagadnień związanych z zagrożeniami cywilizacyjnymi.

Słowa kluczowe: zagrożenia cywilizacyjne, degradacja społeczna, degradacja środowiska, świadomość na temat zagrożeń, edukacja, świadomość cywilizacyjna

Summary

The article presents and analyzes civilization threats, selected on the base of conducted surveys. The study involved 341 third grade students in general education schools. As part of the comparative analysis of the results, the provinces respectively performed statistical tests, which aim was to verify the nature of the observed differences. The paper presents the definition of the civilization threat

Summary

sources as well as the effects of their occurrence. Then the article shows and describes the results of the study taking into account the differences between provinces in the context of the knowledge of issues relating to the civilization hazards.

Keywords: the threat of civilization, social degradation, environmental degradation, awareness about the risks, education, civilizational consciousness

Wprowadzenie

W wyniku splotu różnorodnych zdarzeń, człowiek tworzył podstawy tego, co w przyszłości miało przekształcić się w cywilizację. Cywilizację można określić, jako fazę rozwoju społeczeństwa w danym okresie historycznym, który charakteryzuje się określonym poziomem kultury, stopniem opanowania środowiska naturalnego, pojawieniem się instytucji społecznych. Stanowi ona najwyższy poziom organizacji społeczeństw, z którymi jednostki się utożsamiają¹. W skład cywilizacji wchodzi mniejsze jednostki, np.: narody, wspólnoty pierwotne czy inne zbiorowości. W drugiej połowie XX wieku nastąpiło niespotykane dotąd przyspieszenie rozwoju gospodarczego i rozwoju technologii, co niestety spowodowało znaczne poszerzenie sfery zagrożeń cywilizacyjnych.

1. Zagrożenia cywilizacyjne

Do sfery zagrożeń cywilizacyjnych powszechnie zalicza się m.in.: choroby cywilizacyjne, zanieczyszczenie środowiska oraz bezrobocie spowodowane automatyzacją szeroko rozumianych procesów. W tym drugim przypadku szczególnego znaczenia nabierają: zakwaszenie i degradacja gleb, skażenia toksyczne, urbanizacja, zanik bioróżnorodności, odpady, zmniejszenie zasobów wodnych i leśnych oraz zmiany w krajobrazie. Wszystko to może objawić się w postaci skutków bezpośrednich i pośrednich a także: katastrof, epidemii, innym razem w postaci pojedynczych przypadków zachorowań. Skutki pośrednie są na ogół trudne do uchwycenia, stąd też często prowadzi to do spekulacji przeceniania lub niedoceniania skali zagrożeń.

Dzisiejsza rzeczywistość sprawia, że w pojawiło się wiele zagrożeń w środowisku człowieka, takich jak:

- 1) niszczenie środowiska naturalnego: eksploatację bogactw ziemi, lasów, gleb, wód, wyczerpanie surowców naturalnych;
- 2) osłabienie więzi społecznych: urządzenia techniczne, informatyczne powodują osłabienie się więzi społecznych, poprzez zmniejszoną ilość kontaktów bezpośrednich zarówno w relacjach w pracy, jak i w życiu prywatnym²;

¹ Nowy Słownik JP. PWN 2002, s. 105.

² Por. Toffler, Trzecia fala. Warszawa 1977; Z. Bauman, Globalizacja. Warszawa 2002, rozdz. I.

- 3) trudności w zrozumieniu i przystosowaniu się człowieka do coraz szybszego tempa życia, powodująca konieczność dokonywania ciągłych wyborów. Wyzwanie to rodzi stres, niepewność jutra, izolowanie się od społeczeństwa³;
- 4) podział między rozwojem materialnym i duchowym: kształtujący się ład dwubiegowości życia kulturowego wymusza podział na państwa bogate i biedne, na posługujące się nowoczesnymi urządzeniami technicznymi, oraz na takie, które nie mają dostępu do nowoczesnego sprzętu;
- 5) osłabienie kreatywności intelektualnej. Informacje, które otrzymuje człowiek za pośrednictwem urządzeń informatycznych, powodują, że przyjmuje ją bez refleksji. W konsekwencji osłabiona zostaje zdolność do wartościowania zgodnego z przyjętymi normami⁴;
- 6) wykorzystanie urządzeń informatycznych do działań terrorystycznych, oraz w sferze inżynierii genetycznej;
- 7) rozwój międzynarodowych i lokalnych organizacji przestępczych, mafijnych, terrorystycznych, handel bronią „żywym towarem”⁵.

Powstanie zagrożeń cywilizacyjnych ma ścisły związek z rozwojem cywilizacyjnym, który nie może być wolny od kryzysów, napięć i zagrożeń. Źródłem tych zagrożeń bardzo często jest brak szacunku dla przyrody, a co za tym idzie egoizm poszczególnej jednostki, która tworząc daną cywilizację, jednocześnie ją niszczy. Na genę degradacji środowiska przyrodniczego składają się min: nieznanostwo prawa przyrody, tzw. ignorancja ekologiczna. Przyrodę uważa się często za niezmienną i niewrażliwą na nasze oddziaływanie. Zachowujemy się tak, jakby między ludzką działalnością a przyrodą nie zachodziły żadne relacje (człowiek – przyroda). Ignorowanie aspektu ekologicznego w planowaniu i projektowaniu określonych działań lub inwestycji ma charakter świadomy lub nieświadomy. Ignorowanie świadome cechuje się celowym pomijaniem kwestii związanych z ekologią. Ignorowanie nieświadome oznacza niedostrzeżenie ekologicznego wymiaru rzeczywistości, który skupia się na wąsko rozumianych problemach⁶.

Zagrożenia cywilizacyjne dotyczą każdego z nas, ale dopiero w odniesieniu do grup ludzkich, i obszaru, który zamieszkują, można mówić o zagrożeniu jako takim⁷.

³ W. Nowak, Patologia struktur edukacyjnych. Wprowadzenie. Bydgoszcz 1999.

⁴ A. Chodurski, Kształtowanie się nowego globalnego ładu kulturowo-cywilizacyjnego a bezpieczeństwo Polski, [w:] Bezpieczeństwo państw a procesy migracyjne. Praca zbiorowa pod. red. L. Kacprzaka, J. Knopka. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Pile, Piła 2008, s. 62.

⁵ J. Szmyd, Cywilizacja w zagrożeniu: Imperatywy i antynomie moralne, [w:] Filozofia wobec XXI wieku. Praca zbiorowa pod red. L. Gawora. Wydawnictwo UMCS, Lublin 2004, s. 17.

⁶ G. Dobrzański, Ochrona środowiska przyrodniczego, Białystok 1997, [w:] E. Albińska, Człowiek w środowisku przyrodniczym i społecznym, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005, s. 145.

⁷ A. Wawrzusiszyn, Wybrane problemy trans granicznego bezpieczeństwa Polski, Difin, Warszawa 2012, s. 54.

2. Wyniki badań

Artykuł ten powstał w związku z realizacją pracy statutowej „Wybrane zagrożenia cywilizacyjne. Analiza świadomości młodzieży”. Realizacja I etapu pracy dotyczyła zebrania grupy badawczej oraz przeprowadzenia badań ankietowych. Badania ankietowe przeprowadzone zostały metodą CAWI⁸ w okresie wrzesień – grudzień 2014 r. W badaniach wzięło udział 341 uczniów klas III szkół ogólnokształcących z czterech województw: mazowieckiego, świętokrzyskiego, pomorskiego, podlaskiego. Uczniowie analizowali zagrożenia cywilizacyjne na podstawie różnych typów zagrożeń, przedstawionych w ankiecie (choroby cywilizacyjne, zanieczyszczenie środowiska, bezrobocie, wyczerpywanie się surowców nieodwracalnych, problemy demograficzne, powódź, susza). Przed rozpoczęciem ankiety uczniom nie została przedstawiona definicja zagrożeń cywilizacyjnych, bazowali na własnej wiedzy zdobytej w szkole i intuicji. Pytania kwestionariuszowe miały charakter otwarty. Prezentowane wyniki dotyczyły verbatimów zakodowanych na podstawie specjalnego klucza kodowego. W ramach analizy porównawczej wyników uzyskanych w poszczególnych województwach wykonywano odpowiednio testy statystyczne, których celem było zwerifikowanie istoty zaobserwowanych różnic. Podczas analizy badań określone zostały cele badawcze. Każdy konkretny cel, zawierał pytania ankietowe. I tak:

- *Cel pierwszy.* Sprawdzenie poziomu wiedzy respondentów w zakresie znajomości zagrożeń cywilizacyjnych. Wskazanie spośród przedstawionych zagrożeń tylko tych, które zaliczyć można do zagrożeń cywilizacyjnych.
- *Cel drugi.* Sprawdzenie czy respondenci potrafią wyróżnić zagrożenia cywilizacyjne oraz przyczyny ich powstania. Na które z nich respondenci są najbardziej narażeni i które zagrożenie jest najgroźniejsze w skutkach i dlaczego?
- *Cel trzeci.* Sprawdzenie poziomu wiedzy na temat skutków analizowanych zagrożeń, oraz umiejętności zapobiegania tego typu zagrożeniom w przyszłości.
- *Cel czwarty.* Wskazanie różnic między analizowanymi województwami.
- *Cel piaty.* Analiza różnic między województwami.

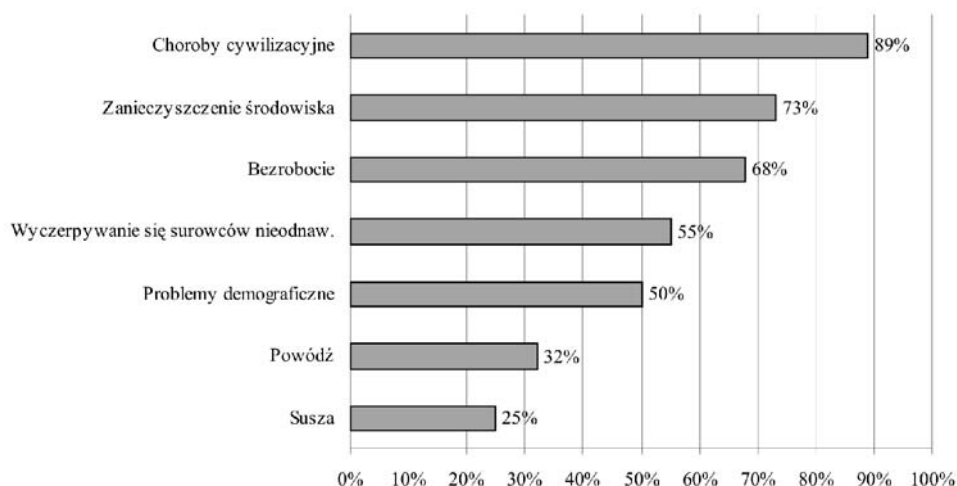
Cel pierwszy przeprowadzonych badań miał określić i sprawdzić poziom wiedzy na temat zagrożeń.

Jedno z pierwszych pytań zawartych w ankiecie dotyczyło wskazania zagrożeń cywilizacyjnych spośród wszystkich wymienionych. Procentowy rozkład odpowiedzi przedstawiony został na rysunku 1.

Analizując wyniki dotyczące wskazania zagrożeń cywilizacyjnych spośród zaproponowanych różnych typów zagrożeń, można stwierdzić, że respondenci reprezentujący wszystkie cztery województwa mają niepełną wiedzę na temat za-

⁸ Technika badań CAWI to wywiad przeprowadzony poprzez otrzymanie kwestionariusza czy też ankiety drogą internetową oraz wypełnienie go on-line. Obecnie metoda CAWI jest jedną z bardziej popularnych oraz najszybciej rozwijających się metod badań marketingowych. W porównaniu do innych metod, dzięki poczuciu anonimowości i możliwości udziału w badaniu w terminie dogodnym dla respondenta, pozwala zgromadzić bardziej rzetelne dane.

grożeń cywilizacyjnych. Wśród zagrożeń cywilizacyjnych należało wskazać: choroby cywilizacyjne, zanieczyszczenie środowiska. Niestety, ankietowani do grupy zagrożeń cywilizacyjnych zaliczyli również powódź i suszę. Zagrożenia te zalicza się do zagrożeń naturalnych, choć w niektórych przypadkach mogą one mieć również genezę antropogeniczną. Ankietowani wymienili również zagrożenia takie jak: wyczerpywanie się surowców nieodwracalnych oraz problemy demograficzne, które zalicza się do zagrożeń społecznych.

Rys. 1. Zagrożenia cywilizacyjne

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Cel drugi prowadzonych badań dotyczył wyróżnienia zagrożeń i ich przyczyn oraz określenia zagrożeń cywilizacyjnych o największym zasięgu rażenia. Pytania dotyczące określenia drugiego celu przedstawiały się następująco: „Na które z zaznaczonych przez Ciebie zagrożeń cywilizacyjnych jesteś najbardziej narażony i dlaczego?” Na rysunku 2 pokazano procentowy rozkład odpowiedzi respondentów.

Ankietowani wskazali na choroby cywilizacyjne (43%) i bezrobocie (36%).

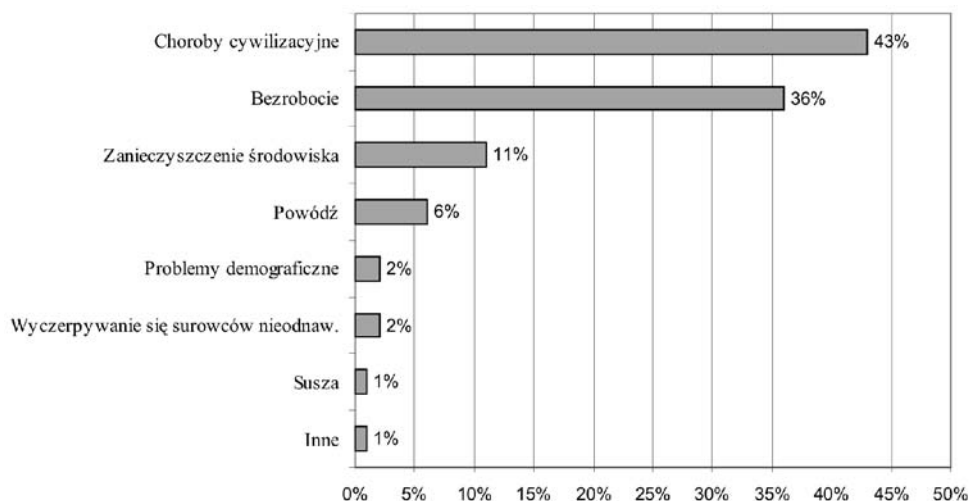
Kolejne pytanie dotyczyło najgroźniejszych zagrożeń cywilizacyjnych, których procentowy rozkład odpowiedzi przedstawiony został na rysunku 3.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że najwięcej uczniów wskazało na choroby cywilizacyjne (26%) zanieczyszczenia środowiska (16%) bezrobocie (16%). Niewielki odsetek respondentów podało również problemy demograficzne (7%) i suszę (7%).

Kolejne pytanie dotyczyło wskazania źródeł zagrożeń cywilizacyjnych występujących na świecie. Wyniki badań przedstawione zostały na rysunku 4.

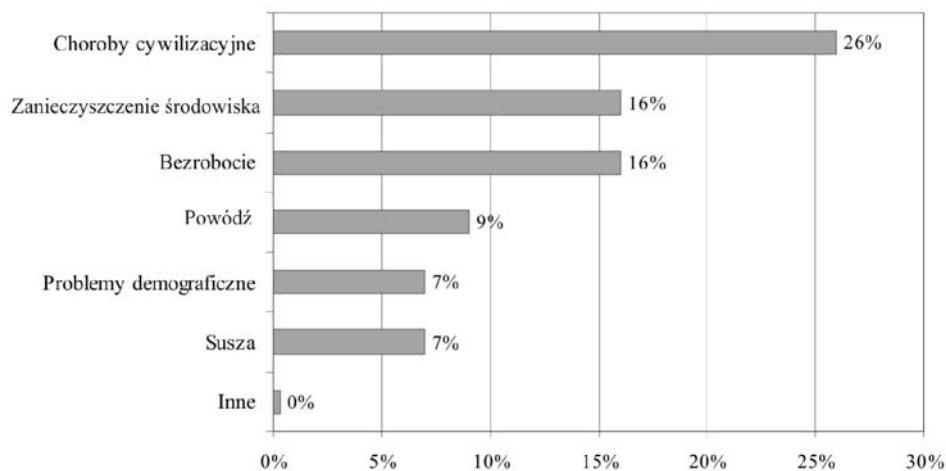
Najczęściej respondenci wskazywali, jako źródło: zanieczyszczanie środowiska (24%), człowieka i problemy demograficzne (21%). Największa grupa bada-

nych (27%) nie odpowiedziały w ogóle na to pytanie lub odpowiedziały wskazując brak wiedzy w tym obszarze „nic/nie wiem/brak odpowiedzi”. Kluczowe na tym etapie badań było przeanalizowanie zagrożeń w kontekście źródeł ich powstawiania. Ankietowani określając źródła analizowanych zagrożeń wskazali elementy wpływające na pojawienie się zagrożeń cywilizacyjnych. Eliminowanie źródeł może wpłynąć na zmniejszenie występowania zanalizowanych zagrożeń. Jako podstawowe źródło zagrożeń ankietowani podawali zanieczyszczenie środowiska.

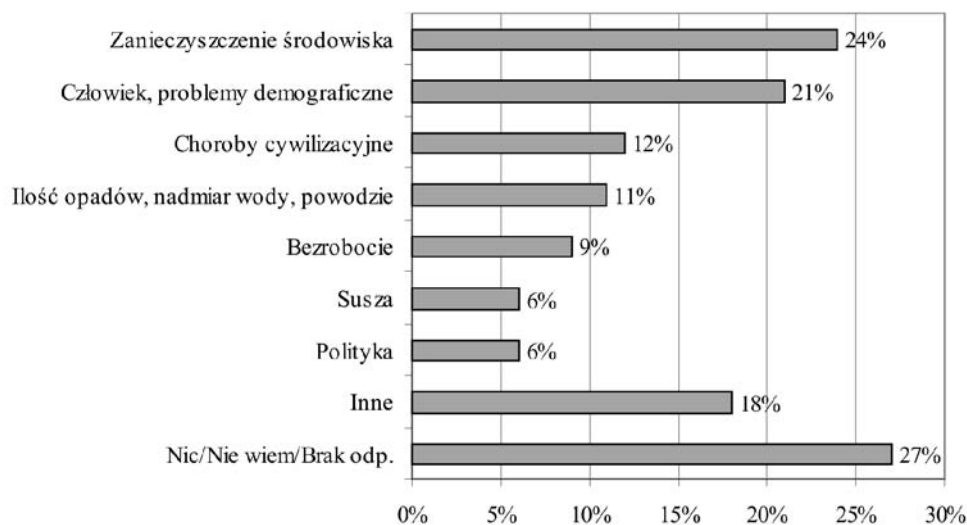
Rys. 2. Stopień narażenia na zagrożenia cywilizacyjne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

Rys. 3. Najgroźniejsze zagrożenia cywilizacyjne

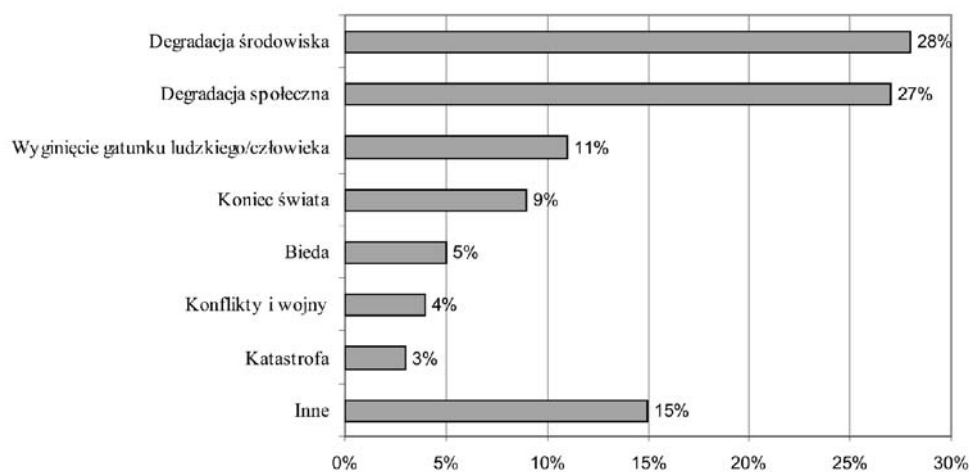
Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Rys. 4. Źródła zagrożeń

Źródło: Opracowanie na podstawie przeprowadzonych badań.

Cel czwarty dotyczył sprawdzenia poziomu wiedzy na temat skutków analizowanych zagrożeń. Rozkład procentowy analizowanych zagrożeń w odpowiedziach respondentów przedstawiono na rysunku 5.

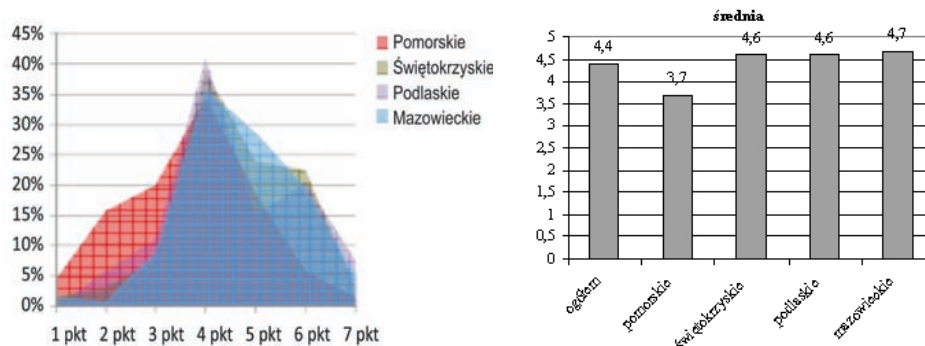
Rys. 5. Określenie procentowe źródeł analizowanych zagrożeń

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Spśród najistotniejszych skutków analizowanych zagrożeń respondenci wskazywali: degradację środowiska (28%), i degradację społeczną (27%). Co 10 respondent w skutkach analizowanych zagrożeń upatrywał wyginięcie gatunku ludzkiego/człowieka (11%) oraz koniec świata (9%). Kluczowe na tym etapie

było przeanalizowanie zagrożeń w kontekście skutków, które mogą się pojawić w przyszłości, jako zagrożenia wtórne, spowodowane zagrożeniami pierwotnymi. Jako dwa podstawowe skutki ankietowani podawali degradację środowiska, oraz degradację społeczną, czyli zubożenie społeczeństwa. Te dwa elementy wg ankietowanych mogą wpłynąć niekorzystnie na rozwój i przyszłość całego świata jak również poszczególnej jednostki.

Piąty etap w przeprowadzonej ankiecie dotyczył przeanalizowania różnic między województwami. Poziom wiedzy respondentów nt. zagrożeń cywilizacyjnych w różnych województwach przedstawiał się następująco:

Rys. 6. Porównanie województw w kontekście znajomości zagrożeń

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że przeciętny respondent uzyskiwał 4,4 pkt. (na 7 możliwych) znajomości zagrożeń cywilizacyjnych. Najwięcej punktów zdobyli ankietowani z województwa mazowieckiego (4,7/7 pkt.), a najmniej z województwa pomorskiego (3,7/7 pkt.), przy czym warto wspomnieć, iż to ostatnie województwo różni się od pozostałych w sposób istotny statystycznie (patrz tabela 1).

Rys. 7. Poziom wiedzy respondentów nt. zagrożeń cywilizacyjnych w różnych województwach

PI.1 Zagrożenia cywilizacyjne					
Podstawa: wszyscy badani	Ogółem	Pomorskie	Świętokrzyskie	Podlaskie	Mazowieckie
N	314	70	66	54	124
Choroby cywilizacyjne	89%	71%	99%	96%	92%
Zanieczyszczenie środowiska	73%	80%	69%	69%	74%
Bezrobocie	68%	66%	75%	80%	62%
Wyczerpywanie się surowców nieodnawialnych	55%	61%	48%	37%	63%
Problemy demograficzne	50%	30%	57%	57%	54%
Powódź	32%	64%	21%	13%	29%
Susza	25%	42%	16%	11%	26%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

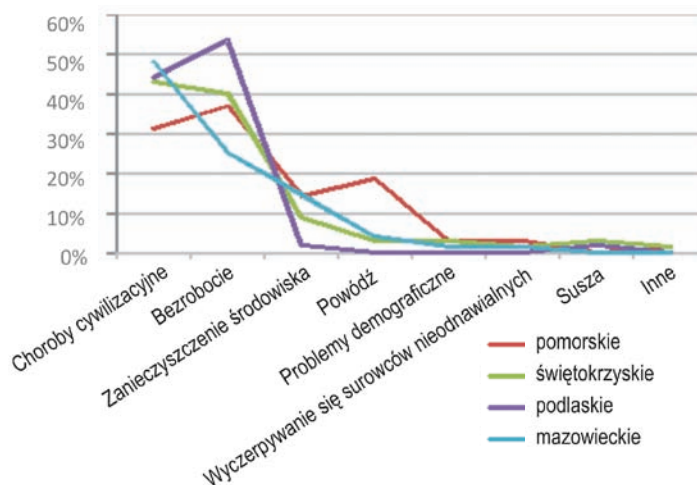

Otrzymaane wyniki w poszczególnych województwach przedstawiają się następująco:

- województwo pomorskie:
  1. Zanieczyszczenie środowiska,
  2. Choroby cywilizacyjne,
  3. Bezrobocie i powódź;
- województwo świętokrzyskie:
  1. Choroby cywilizacyjne,
  2. Bezrobocie,
  3. Zanieczyszczenia środowiska;
- województwo podlaskie:
  1. Choroby cywilizacyjne,
  2. Bezrobocie,
  3. Zanieczyszczenia środowiska;
- województwo mazowieckie:
  1. Choroby Cywilizacyjne,
  2. Zanieczyszczenia środowiska,
  3. Bezrobocie.

We wszystkich województwach respondenci najczęściej wskazywali na choroby cywilizacyjne i bezrobocie. W woj. pomorskim wyjątkowo wiele osób podało również powódź. Inne zagrożenia wymieniane były bardzo rzadko.

Kolejne pytanie dotyczyło poczucia narażenia na zagrożenia cywilizacyjne w różnych województwach. Rozkład odpowiedzi przedstawiono na rysunku 7.

Rys. 7. Poczucie narażenia na występowanie zagrożeń cywilizacyjnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W województwie **pomorskim** respondenci wskazali na problemy związane m.in. z: 1 Bezrobociem, 2. Chorobami cywilizacyjnymi, 3. Powodzią i zanieczyszczeniem środowiska. W województwie **świętokrzyskim** do najistotniejszych zagrożeń zaliczone zostały: 1. Choroby cywilizacyjne, 2. Bezrobocie, 3. Zanieczyszczenie środowiska. W województwie **podlaskim**: 1. Bezrobocie, 2. Choroby cywilizacyjne. Natomiast w województwie **mazowieckim**, przodowały odpowiedzi wskazujące na: 1. Choroby cywilizacyjne, 2. Bezrobocie, 3. Zanieczyszczenie środowiska.

Ankietowani są świadomi zagrożeń występujących na terenach badanych województw. Zagrożeniem, które pojawiało się w każdym województwie były choroby cywilizacyjne. Dodatkowo ankietowani brali pod uwagę zanieczyszczenie środowiska oraz bezrobocie. Błędem było wskazanie powodzi, jako zagrożenia cywilizacyjnego. Powódź zaliczana jest do zagrożeń naturalnych. W ankiecie pojawiło się również pytanie dotyczące określenia najgroźniejszych z zagrożeń cywilizacyjnych.

Tabela 2. Zagrożenia o największym poziomie rażenia

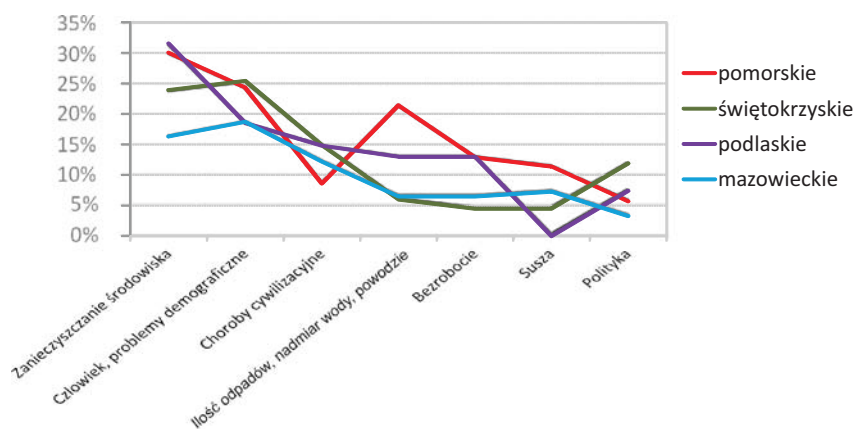
PI.3 Zagrożenia cywilizacyjne o największym poziomie zagrożenia					
Podstawa: wszyscy badani	Ogółem	Pomorskie	Świętokrzyskie	Podlaskie	Mazowieckie
N	314	70	66	54	124
Choroby cywilizacyjne	26%	24%	39%	24%	22%
Zanieczyszczenie środowiska	16%	20%	21%	13%	12%
Bezrobocie	16%	11%	9%	28%	16%
Powódź	9%	13%	6%	11%	8%
Problemy demograficzne	7%	3%	8%	15%	6%
Susza	7%	7%	5%	6%	8%
Inne	0,30%	0%	2%	0%	0%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

We wszystkich województwach respondenci najczęściej wskazywali na choroby cywilizacyjne i zanieczyszczenia środowiska. W woj. podlaskim wyjątkowo wiele osób podało również bezrobocie i problemy demograficzne. Istotnym analizowanym elementem, były źródła zagrożeń cywilizacyjnych. Społeczeństwo mieszkające na danym terenie, znające źródła analizowanych zagrożeń może wpłynąć na ograniczenie ich występowania.

W województwie pomorskim wyjątkowo wielu respondentów, określając źródła zagrożeń, wskazało na ilość opadów i powodzie, a najmniej ze wszystkich województw na choroby cywilizacyjne. W województwie świętokrzyskim najczęściej respondentów podało człowieka i problemy demograficzne oraz zanieczyszczenie środowiska, a najmniej ze wszystkich województw ilość opadów i powodzie oraz bezrobocie. W województwie podlaskim najczęściej wskazywano na zanieczyszczenia środowiska, nikt nie podał, jako źródła suszy, a w pozostałych

kategoriach liczba odpowiedzi była umiarkowana. Natomiast w województwie mazowieckim najczęściej odpowiedzi wskazywało na człowieka i problemy demograficzne, a pozostałe wyniki wypadają umiarkowanie nisko. W ankiecie poruszone zostały również kwestie dotyczące zapobiegania występowaniu zagrożeń cywilizacyjnych. Istnieje wiele sposobów zapobiegania występowaniu zagrożeń cywilizacyjnych, jednym z nich jest edukacja. Poprzez odpowiednie edukowanie można wyrobić u młodzieży takie zachowania, poprzez różnego rodzaju aktywności dotyczące bezpiecznych zachowań. Takie inicjatywy mogą wpłynąć na zmniejszenie występowania tego typu zagrożeń.

Rys. 9. Źródła zagrożeń cywilizacyjnych w podziale na województwa.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie opracowanych badań.

Tabela 3. Rodzaj aktywności wpływający na zmniejszenie występowania zagrożeń cywilizacyjnych

PI.3 Zagrożenia cywilizacyjne o największym poziomie zagrożenia					
Podstawa: wszyscy badani	Ogółem	Pomorskie	Świętokrzyskie	Podlaskie	Mazowieckie
N	314	70	66	54	124
Segregacja śmieci	41%	50%	37%	56%	32%
Sport	15%	17%	16%	13%	13%
Racjonalne wykorzystywanie surowców	15%	6%	19%	9%	20%
Zdrowe odżywianie	10%	7%	18%	9%	8%
Edukacja	7%	3%	3%	15%	7%
Wstrzymanie się nałogów i uzależnień	5%	9%	5%	6%	3%
Pomoc innym ludziom	4%	4%	2%	11%	2%
Nie podejmuje żadnych działań	11%	11%	12%	6%	11%
Inne	11%	17%	9%	17%	7%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ankietowani w zależności od zagrożenia podawali różnego rodzaju aktywności, m.in.:

- uprawianie sportu, aktywność ruchowa;
- segregacja śmieci;
- racjonalne wykorzystywanie surowców;
- zdrowe odżywianie.

Analizując przedstawione wyniki, można stwierdzić, że ankietowani mają częściową wiedzę na temat zapobiegania pojawianiu się niektórych zagrożeń cywilizacyjnych. Wiedzą, że uprawianie sportu, aktywność ruchowa oraz zdrowe odżywianie wpływa pozytywnie na zdrowie powodując tym samym ograniczenie zachorowalności na choroby cywilizacyjne. W każdym z analizowanych województw są osoby niepodejmujące żadnych działań mających na celu poprawę zaistniałej sytuacji.

Podsumowanie

Celem przeprowadzonych ankiet było sprawdzenie świadomości młodzieży na temat zagrożeń cywilizacyjnych. Badania przeprowadzono w wybranych czterech województwach.

Z przeprowadzonych badań nasuwają się poniższe wnioski:

1. Najwięcej uczniów postrzega, jako zagrożenie cywilizacyjne choroby cywilizacyjne i zanieczyszczenie środowiska.
2. Średnia ocena znajomości zagrożeń cywilizacyjnych wśród respondentów to 4,4 na 7 możliwych. W związku z tym konieczne są działania naprawcze w systemie edukacji przedszkolnej i szkolnej.
3. Najczęściej respondenci czują się narażeni na choroby cywilizacyjne i bezrobocie, rzadko wymieniają problemy demograficzne, wyczerpywanie surowców i suszę, podobnie typują najgroźniejsze zagrożenia.
4. Wiodącymi źródłami zagrożeń wg ankietowanych są: człowiek – jako podstawowe źródło zagrożeń, zanieczyszczanie środowiska, oraz problemy demograficzne.
5. Najczęściej podawanymi skutkami zagrożeń są: degradacja środowiska i degradacja społeczna, co 10 respondent odpowiedział również, że skutkiem współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa może być wyginięcie populacji ludzkiej oraz koniec świata.
6. Najlepszą znajomość zagrożeń cywilizacyjnych prezentują uczniowie w województwie mazowieckim, a najslabszą w województwie pomorskim. We wszystkich województwach respondenci najczęściej wskazywali, że są narażeni na choroby cywilizacyjne i bezrobocie, tylko w woj. pomorskim wyjątkowo wiele osób podało również powódź. Wynikać to może z faktu, że województwo pomorskie jest narażone na występowanie powodzi. Młodzież nie do końca ma pojęcie, co to są zagrożenia cywilizacyjne, dlatego nieświadome wskazuje po-

wódź. Jako najgroźniejsze zagrożenie respondenci we wszystkich województwach wskazywali na choroby cywilizacyjne i zanieczyszczenie środowiska, w województwie podlaskim wyjątkowo wiele osób podało również bezrobocie i problemy demograficzne. Problemy demograficzne zalicza się do zagrożeń społecznych.

7. Analizując źródła zagrożeń cywilizacyjnych, ankietowani z województwa pomorskiego wskazywali opady i powodzie, ankietowani z województwa świętokrzyskiego i mazowieckiego wskazali na człowieka, problemy demograficzne oraz zanieczyszczenie środowiska. Ankietowani z woj. podlaskiego najczęściej wskazywali na zanieczyszczenie środowiska.

Analizując wyniki badań ankietowych, można stwierdzić, że poziom wiedzy na temat zagrożeń cywilizacyjnych na terenie analizowanych województw jest zróżnicowany. Różnice zauważalne są głównie między analizowanymi województwami. Wizje świata w przyszłości były raczej podobne we wszystkich województwach, przeważały te związane z degradacją środowiska, degradacją społeczną oraz wyginięciem populacji ludzkiej. Analizując źródła wiedzy badanej grupy respondentów na temat analizowanych zagrożeń, można zauważyć, że dominującym źródłem jest Internet. Szkoła, jako źródło zdobywania informacji jest na drugim miejscu. Na podstawie przeprowadzonych badań widać, że świadomość społeczna wzrasta, ale nie jest na zadawalającym poziomie. Badana młodzież wie jak zapobiegać występowaniu zagrożeń cywilizacyjnych, ma ogólną wiedzę na temat źródeł i skutków dotyczących niektórych z analizowanych zagrożeń. Ale widać też pewne braki w kwestii zapobiegania. Przeprowadzone badania wychodzą naprzeciw założeniom współczesnych systemów ochrony ludności, których integralną częścią jest edukowanie w zakresie szeroko rozumianego bezpieczeństwa. W tym wypadku jest to edukacja dotycząca zagadnień związanych z zagrożeniami cywilizacyjnymi.

Dzisiejsza rzeczywistość, to łańcuch różnych zmiennych, których działania trudno precyzować. Złożoność wszystkich aspektów środowiskowych i technologicznych możliwości cywilizacyjnego rozwoju nie dają podstaw do świadomego i w pełni kontrolowanego podejmowania decyzji społecznych, politycznych, ekonomicznych czy nawet osobistych. Postęp cywilizacyjny z jednej strony jest dobrodziejstwem a drugiej natomiast burzy tradycje społeczne, prowadzi do nie przestrzegania prawa. Zagrożenia dotyczące bezpieczeństwa ludzi pojawiają się nagle i niespodziewanie. Ma to związek ze zniszczeniem środowiska poprzez częste stosowanie technologii wydobywczych i przetwórczych, które negatywnie wpływają na otoczenie. Dodatkowa płaszczyzna zagrożeń cywilizacyjnych związana jest z rozwojem przemysłu oraz z zaspokajaniem ludzkich potrzeb.

Podsumowując należy stwierdzić, że człowiek od zawsze był narażony na różnego rodzaju czynniki, które zagrażały jego życiu, zdrowiu, obniżały komfort funkcjonowania. Na początku były to zagrożenia generowane przez przyrodę. Z czasem wraz z rozwojem cywilizacyjnym zaczęły pojawiać się te zagrożenia,

których źródłem jest człowiek. Z zagrożeniami spowodowanymi nieprzewidywalną przyrodą potrafimy coraz lepiej rozpoznawać i reagować. W przypadku zagrożeń antropogenicznych często pozostajemy bezradni⁹.

Diagnoza obecnego stanu bezpieczeństwa w zakresie omawianych zagrożeń potwierdza potrzebę zmian, które poprawią poziom bezpieczeństwa i spowodują, że młodzież będzie bardziej świadoma tego, jak funkcjonować żeby zmniejszyć ryzyko pojawienia się zagrożeń cywilizacyjnych. Przeprowadzone badania pokazują, że należy podjąć jak najszybciej działania w przedmiotowym obszarze. Działania powinny być umiejętnie i systematycznie realizowane. Może w tym pomóc ulepszony system edukacji. System, który będzie kładł większy nacisk na zapobieganie zagrożeniom, a nie tylko na reagowanie, czyli moment, kiedy zagrożenie się pojawi. Profilaktyka powinna dotyczyć działań podejmowanych we wszystkich środowiskach edukacyjnych i oświatowych. Przedmiotem ich działalności powinny być przedsięwzięcia mające na celu kształtowanie świadomości społecznej w zakresie zagrożeń związanych z rozwojem cywilizacji. Tematyka powinna być rozpowszechniana już wśród najmłodszych a następnie w kolejnych etapach kształcenia. W obecnym reformowanym systemie edukacji pedagodzy mają duży wpływ na tworzenie i realizację programów nauczania. Mogą dostosować treści programowe do szybko zmieniającej się rzeczywistości. Musi to zaowocować w przyszłości wyższym poziomem świadomości młodzieży oraz większą wrażliwością dotyczącą otaczającej rzeczywistości.

Literatura

- [1] Chodurski A.: Kształtowanie się nowego globalnego ładu kulturowo-cywilizacyjnego a bezpieczeństwo Polski, [w:] Bezpieczeństwo państw a procesy migracyjne. Praca zbiorowa pod. red. L. Kacprzaka, J. Knopka. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Pile, Piła 2008.
- [2] Dobrzański G.: Ochrona środowiska przyrodniczego, Białystok 1997 [w:] E. Albińska, Człowiek w środowisku przyrodniczym i społecznym, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005.
- [3] Fehler W.: Zagrożenie – kluczowa kategoria teorii bezpieczeństwa. [w:] Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa, pod. red. naukową: K. Jałoszyński, B. Wiśniewski, T. Wojtuszką, Bielsko-Biała 2007.
- [4] Nowak W.: Patologia struktur edukacyjnych. Wprowadzenie. Bydgoszcz 1999.
- [5] Nowy Słownik JP, PWN, 2002.
- [6] Toffler: Trzecia fala. Warszawa 1977; Z. Bauman: Globalizacja. Warszawa 2002.
- [7] Szmyd J.: Cywilizacja w zagrożeniu: Imperatywy i antynomie moralne, [w:] Filozofia wobec XXI wieku. Praca zbiorowa pod red. L. Gawora. Wydawnictwo UMCS, Lublin 2004.
- [8] Wawrzusiszyn A.: Wybrane problemy transgranicznego bezpieczeństwa Polski, Difin, Warszawa 2012.

⁹ W. Fehler, Zagrożenie – kluczowa kategoria teorii bezpieczeństwa, [w:] Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa, pod. red. nauk.: K. Jałoszyński, B. Wiśniewski, T. Wojtuszką, Bielsko-Biała 2007.